

PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA EĞİLİM BİLDİREN SÖZCÜKLERE İLİŞKİN KAVRAMSAL SORUNLAR

— DİL FELSEFESİ —

Ar. Gör. Nilüfer NARLI *

Mevcut literatüre dayanarak yapılan bir araştırma, psikoloji bağlam (context)ında yer alan «eğilim bildiren sözcük»lerin (1) tanımını ele alan yeterli ve doyurucu bir kavramsal yaklaşım olmadığı izlenimini veriyor. Birçok bilim felsefecisi genellikle nesnelere atfedilen eğilim bildiren sözcüklerin tanımını dışa yansıyan davranışlarda gözlemlenebilir ölçütlere ilişkin anlatımlar kanalıyla vermeye çalışıyorlar. Bu nedenle, insanoğluna atfedilen, yani psikoloji bağlamında yer alan eğilim bildiren sözcüklerin tanımına ilişkin bir kavramsal yaklaşım denemesinin kayda değer olduğu kanısındayım. Bu yazıda ele alınacak sorunsal, kavramsal çözümlenmeyi içermektedir: İnsanoğluna atfedilen eğilim bildiren sözcükleri olgusal bir çerçevede yorumlamayı amaçlayan bir tanımın verilebilmesi için ne tür bir «olgusal-anlamlılık ölçütü» belirlenmelidir? Eğilim bildiren sözcüklerin tanımına ilişkin «olgusal-anlamlılık ölçütü» başlıca şu meseleler ile ilgilidir: eğilim bildiren sözcükler ne tür bir anlam yoluyla çözümlenebilir? Bu tür sözcüklerin kavramsal açıdan ayırıcı niteliklerini belirleme koşulları ve onları olgusal dilde uygulayabilme koşulları nelerdir?

Bu yazıda, «eğilim bildiren sözcüklerin» kavramsal çözümünü içeren «davranışçı» ve «gerçekçi» yaklaşımların kısa bir tanıtımı ve eleştirisi sunulduktan sonra, psikoloji bağlamında yer alan eğilim bildiren sözcüklerin tanımı için geçerli olabilecek yeni bir «olgusal-anlamlılık ölçütü» önermek uygun görülebilir.

(*) Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü.

Mevcut literatürde, eğilim bildiren sözcüklerin tanımını içeren, birbiriyle uzlaşmayan iki ana görüş göze çarpmaktadır. Bunlar «davranışçı yaklaşım» ve «gerçekçi yaklaşım»lardır. Bu yazının bağlanımında Ryle'in (2) ve Carnap'ın (3) yaklaşımı davranışçı bir yaklaşım olarak ve Armstrong'un yaklaşımı ise gerçekçi bir yaklaşım olarak ele alınarak değerlendirilecektir.

Ryle ve Carnap'ın eğilim bildiren sözcüklerin **kavramsal çözümlünü içeren yaklaşımları**, eğilimin salt davranışlar ile ne şekilde dışa yansıtıldığını göz önüne alır. Bu nedenle eğilim bildiren sözcükleri tanımlarken sadece ve sadece söz konusu eğilimin davranışlarda gözlemlenebilen belirtilerini ölçüt olarak içeren bir terminoloji kullanırlar. Ryle ve Carnap eğilim bildiren sözcüğü yorumlamak, anlamlandırmak için söz konusu eğilime uygun «etki» ve «tepki» koşullarını içeren koşullu önermelerin (5) gerektiğini ileri sürerler. Örneğin, bir kişinin veya nesnenin eğilimi olduğunu söylemek şu anlama gelir: eğer birtakım uygun şartlar (dış uyarıcı şartlar) gerçekleşirse bu kişi veya bu nesne eğilimini şu tür bir davranış biçimi ile sergileyecektir. Bu örneğe göre, «kırılabilirlik» gibi eğilim bildiren bir sözcük şöyle tanımlanabilir: Eğer cama sert bir cisimle kuvvetli bir şekilde vurulursa (dış uyarıcı koşul) cam parçalanır (dışa yansıyan tepki davranışı).

Armstrong ise Ryle ve Carnap yaklaşımına taban tabana karşıt olan bir yaklaşım ortaya koyar. Armstrong'e göre eğilim bildiren sözcüğün tanımlanabilmesi için bu eğilimin dışa yansıyan belirtilerine ilişkin ölçütler bir yana atılabilir. Eğilim bildiren sözcüğün tanımını verirken sadece eğilimi söz konusu nesnenin «iç yapısal özellikleri»ne ilişkin anlatımları göz önüne alır ve bu tür anlatımlar ile eğilim bildiren sözcüğün anlamını belirlemeye çalışır. Armstrong'un terminolojisinde, eğilimi söz konusu olan nesnenin «iç yapısal özellikleri», «varlıksal temel» (categorical basis) veya «esas nitelik» (basis property) terimlerine karşılıktır. Armstrong tarafından önerilen «olgusal-anlamlılık ölçütü» eğilimi sergileyen nesnenin varlıksal temeline ilişkin terimler ile belirlenmiştir. Armstrong, eğilim bildiren sözcüğü, bu eğilime mutlak tekbül eden varlıksal temel özelliğe ilişkin terimler ile anlamlandırmaya çalışır. Örneğin, «kırılabilirlik» camın özel bir kristal yapıya (esas nitelik) sahip olduğu ifade edilerek tanımlanır. Armstrong'un tezine göre bir eğilim ile onun varlıksal temeli özdeştir (6).

Ancak, Ryle, Carnap ve Armstrong'un eğilim bildiren sözcüklerin tanımına ilişkin yaklaşımları, psikoloji bağlamında yer alan eğilim bildiren sözcüklere uygulandığında birtakım güçlükler yol açmakta ve yetersiz gözükmektedirler. Şimdi bu güçlüklerin ve yetersizliklerin neler olduğunu tartışma konusu yapabiliriz.

Ryle ve Carnap'ın Davranışçı Yaklaşımının Bir Eleştirisi :

Ryle ve Carnap'ın davranışçı yaklaşımını eleştirirken daha çok eğilim bildiren sözcükleri tanımlamak için ileri sürdükleri olgusal-anlamlılık ölçütü üzerinde durmak bu yazının bağlamına ilişkin olarak yerinde olur kanısındayım. Yukarıda sözünü ettiğimiz düşünürlerin ileri sürdükleri olgusal anlamlılık ölçütüne ilişkin şöyle bir eleştiri yapılabilir. Ryle ve Carnap tarafından önerilen olgusal-anlamlılık ölçütü, dışarıdan gözlemlenebilir davranış betimlemeleri ile sınırlandırılmış, kısıtlanmış bir ölçüt gibi gözüküyor. Eğilim davranışlarının nedensel açıklamasını vermek için de aynı yönde bir yol izlerler. Özellikle, Ryle bir eğilim davranışını açıklarken uygun ve gerekli dış uyarıcı etki koşullarının, söz konusu eğilim davranışının biricik nedeni olduğunu ileri sürer. Örneğin, camın kırılmasının biricik nedeni cama sert bir cisimle vurulmuş olmasıdır. Burada «cama sert bir cisimle vurulması» eğilimi (kırılabilirliği) ortaya çıkarmaya elverişli ve gerekli dış uyarıcı etki koşuludur. Davranışçı yaklaşıma bu noktada itiraz edilebilir: bir nesnenin eğiliminin davranışlarda belirişinin tek nedeni eğilimi ortaya çıkarmaya elverişli dış uyarıcı koşul olmayabilir. Gerek nesnelere (cansız) söz konusu olduğunda, gerek insan söz konusu olduğunda bir eğilimin iç yapısal belirleyicileri (insan eğilimleri için eğiliminin organik belirleyicileri) verilen açıklamada eğilimin davranışlarda belirişinin diğer bir koşulu olarak göz önüne alınabilir.

Eğilim kavramının çözümlenmesine yeterli ve doyurucu olabilecek bir yaklaşım, eğilimi davranışlarda ortaya çıkarmaya uygun dış uyarıcı etki koşulunu ve bu eğilimin iç yapısal belirleyici koşulunu birlikte ele alan bir yaklaşım olabilir. Şimdi yukarıdaki iddiayı destekleyici olabilecek iki argüman verilebilir. Birincisi, hem insana hem cansız nesnelere atfedilen eğilimler ile ilgilidir. İkincisi ise insana atfedilen eğilimlerin kendilerine özgü bir takım nitelikleri ve farklılıkları olduğunu ve insana atfedilen eğilimler ile nesnelere atfedilen eğilimler arasındaki farkı vurgulamayı amaçlar.

Birinci arguman, Ryle'in bir eğilimin davranışlarda belirmesini açıklamak için salt dış uyarıcı etkiyi biricik neden olarak ele almasının sakıncalı olabileceğini vurgulamak için sunulacaktır. Eğer «sert bir cisimle vurmak» (dış uyarıcı etki koşulu) tek başına camın kırılmasına yeterli bir neden olabiliyorsa, aynı şekilde, bir demir çubuk da sadece sert bir cisim ile kuvvetli bir şekilde vurulduğunda kırılabilir. Fakat cam bu tür şartlar altında kırılabilir bile demirden yapılmış bir nesne sert bir cisim ile vurulduğunda kırılmayabilir. Çünkü cam ile demir temel yapıları, iç yapısal özellikleri bakımından tamamıyla farklı maddelerdir. Bu durumda şu söylenebilir: bir eğilimin (kırılabilirliğin) sergilenmesinin nedeni, eğilimi sergileyen nesnenin dış uyarıcı etkiye (sert bir cisimle vurma gibi) maruz kalmasına ve o nesnenin iç yapısal özelliğine (camın özel kristal yapısı gibi) bağlıdır. Psikolojik eğilimler içinde aynı yönde bir açıklama geçerli olabilir; psikolojik bir eğilimin davranışlardaki belirişi şöyle açıklanabilir: bir kişinin eğilimini (karakter özelliğini) davranışları ile ortaya koyması, dış uyarıcı etkenlerin yanı sıra eğilimin organik temeli olduğu varsayılan fizyolojik belirleyicilere de bağlıdır. Burada insan eğilimlerine tekabül (7) eden fizyolojik yapıya ilişkin belirleyiciler, kandaki belli miktarlardaki hormonal salgılar, beyin Biokimyasındaki elektrik yükü miktarı, kaslardaki elektrik yükü miktarı gibi nöro-fizyolojik koşullardır. Son yıllarda, psikoloji bilimi nöro-fizyoloji alanında oldukça önemli gelişmeler kaydetmiştir: bilim adamları kişilik özellikleri ile bunların nöro-fizyolojik belirleyicileri arasında birtakım korelasyonlar olduğuna ilişkin önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Endokrinolojist Louis Berman kişilik özellikleri ile hormonal salgılar arasındaki ilişki üzerine birtakım araştırmalar yapmış ve şunları saptamıştır: Adrenalin salgısının bir hayli yüksek düzeyde olduğu kadınlar daha enerjik, daha tutarlı, daha mücadeleci ve daha sorumlu oluyorlar. Ayrıca bu tür kadınlar erkeksi kişilik özellikleri gösteriyorlar (8).

Diğer bir araştırma ise «temporal lop»la bulunan özel bir noktanın elektrik yüklemesiyle uyarılması sonucu deneklerin sempatik olma eğiliminin arttığını göstermektedir. Bu çalışmada da, beyine elektrik yüklemesi yapılmadan önceki ve sonraki iki dakikalık zamanda deneklerin sözsöz davranışlarında ve arkadaşça tutumlarında büyük bir fark olmuştur. Elektrik yüklemesi uyarısından sonra, konuşma on yedi kelimededen seksen sekiz kelimeye

çıkış ve sempatik davranış belirtisi olarak nitelenen edimlerin sayısı ise altıdan elli üçe yükselmiştir (9). Deney sırasında araştırmacı monoton bir tavır takınmış, yani denekleri sempatik olmaları ve konuşmaları için tahrik etmemiştir. Sözel ifadelerin ve sempatik davranışların etkileyici bir şekilde artışı sadece «temporal lob»da bulunan özel bir noktanın elektrik yüklenmesi gibi fizyolojik bir koşula bağlı kalmıştır. Bu araştırmaya dayanarak şu söylenebilir: bu araştırmada, eğilimin sergilenmesi dış uyarıcı etkiden (araştırmacının tahriki gibi) bağımsız olabilirken, organik bir koşula (beyin bio-kimyasında değişen elektrik yükü miktarı gibi) bağlı kalmıştır.

Yukarıda örnek verilen iki bilimsel çalışma bize şunu gösteriyor: İnsan eğilimleri fizyolojik koşullar tarafından büyük bir ölçüde etkilenmektedir; bir eğilim davranışını açıklarken ilgili nöro-fizyolojik koşulun da bir neden olarak ele alınması kaçınılmaz gözükmektedir.

Şimdi, psikolojik eğilimler ile nesnelerin eğilimleri arasındaki farkı gözönüne alan ikinci argumana yer verilebilir. İnsanoğluna atfedilen eğilimler göz önüne alındığında şu noktaya dikkat etmek önemli olabilir. Bir insanın dışarıdan gelen uyarıcı bir etkiye verdiği tepki, bir nesnenin böyle bir etkiye verdiği tepkiden oldukça farklıdır. İnsan ile nesne arasında şu anlamda büyük bir fark vardır: İnsanoğlu dış çevreden gelen bir takım uyarılar alır ve bunları henüz ne olduğu kesin olarak saptanmamış birtakım psikolojik ve zihinsel mekanizmalar ile değerlendirir. Tabii, bir nesnenin dış uyarıcıya tepki vermeden aynı psikolojik ve zihinsel süreçlerden geçtiğini iddia etmek zordur.

Dışarıdan gelen bir uyarıcının insan üzerinde yaptığı etki oldukça karmaşıktır. Buna koşut olarak, insanoğlunun herhangi bir eğilimini davranışlarda sergilemesi de oldukça karmaşıktır ve bu sergileme tek bir davranış biçimiyle değil, çeşitli davranış biçimleri ile yapılır. Fakat Ryle ve Carnap'ın eğilim bildiren sözcüğün işlemsel tanımını (operational definition) vermek için öngördükleri koşullu önermelerde, eğilim bildiren sözcük ardılda (consequent) içerilen **tek bir tepki davranışı** anlatımı ile tanımlanır. Örneğin, «kırılabirlik» sadece camın parçalanması (tepki-davranışı) anlatımı yoluyla tanımlanır. Dolayısıyla Ryle ve Carnap'ın önerdikleri tanımlama biçimi, eğilimini çok karmaşık ve çeşitli

tepki davranışları ile sergileyen insanoğluna ilişkin eğilim bildiren sözcükler için pek uygun gözükmemektedir. Bir insanın eğilimini sergilemesi, değişen çevre koşullarına ve sosyal şartlara göre şekil değiştirir. Saldırgan bir insan, saldırganlığını bir kokteyl partide başka bir tarzda, evinde ise daha değişik bir tarzda sergiler. Bu nedenle, «kırılabilirlik» gibi dışa yansımaları tek bir davranış semptomu ile belirlenen eğilim ile, davranışlarda yansımaları çeşitli davranış semptomları ile beliren eğilimler arasında büyük bir fark vardır. Bu fark dikkate alınarak şu vurgulanabilir: Psikoloji bağlamında eğilim bildiren sözcüklerin yeterli ve doyurucu tanımının verilebilmesi için, nesnelere atfedilen eğilimler ile insanoğluna atfedilen eğilimler arasındaki farkın göz önünde tutulması gerekli gözükmektedir. Fakat davranışçı yaklaşımın bu farkı büyük bir ölçüde ihmal ettiği söylenebilir; nesnelere atfedilen eğilim bildiren sözcüklerin tanımı için önerilen işlemsel tanımın ve olgusal anlamlılık ölçütünün psikoloji bağlamında da geçerli olabileceğini, uygulanabileceğini ileri süren bir tutum içinde.

Armstrong'un Gerçekçi Görüşünün Eleştirisi :

Armstrong eğilim kavramlarına ilişkin olarak oldukça iddialı gözüken ontolojik (10) bir tez ileri sürer: Her eğilimin mutlak bir varlıksal temeli (categorical basis) vardır (11). Bu varlıksal temel, eğilimi söz konusu olan nesnenin mikro-yapısal özelliğidir. Armstrong'un bir eğilimin ortaya çıkışını açıklamak için ileri sürdüğü tez de oldukça iddialı gözükmüyor. Armstrong'un anlayışına göre bir eğilimin varlıksal temeli kendi başına bu eğilimin davranışlarda belirisinin yeterli bir nedeni olabilir. Örneğin, camın kırılabilir olmasının tek ve mutlak nedeni, camın özel bir kristal yapıya sahip olmasıdır. Armstrong'un eğilim sözcüklerine ilişkin kavramsal yaklaşımı da yukarıdaki görüşlerine koşuttur. Kavramsal düzeyde de «varlıksal temel yüklemeleri» mevcuttur ve eğilim bildiren sözcükler varlıksal temel yüklemeleri kanalıyla anlamlarını bulurlar.

Armstrong'un her eğilime tekabül eden bir varlıksal temel olduğuna ilişkin tezine tam olarak katılmak mümkün değil: Armstrong'un bu iddialı önerisi psikoloji bağlamında pek geçerli gözükmüyor. Çünkü insanoğluna atfedilen eğilimler arasında varlıksal temelden (bu yazının bağlamında organik temelden) bağımsız olabilen eğilim davranışı örneğine rastlamak mümkündür.

İlk bakışta şu sözünü edeceğim eğilim davranışı, varlıksal temelden bağımsız gözüktüyor: Bir kitle-insanın bir takım eğilim edimlerini ele alalım. Kitle-insanın öncelikle şöyle betimleyebiliriz; kitle-insanı kendi öz benliğini, bilinçli kişiliğini yitirmiştir ve bu anlamda tam bir otoman gibi davranır (13). Diğerleri tarafından kolaylıkla yönlendirilebilir, çünkü kitle-insanın en belirgin özelliği ikna edilebilirliğidir; yani kişiliği herhangi bir telkine tamamiyle açıktır. Bu nedenle şu söylenebilir: kitle-insanın eğilim davranışları tamamiyle dış uyarıcı, tahrik edici koşullara (herhangi bir söz, bir emir, bir tahrik gibi) bağlıdır; fakat bu tür bir kişinin eğilim davranışı iç yapısal belirleyicilerden, yani Armstrong'un deyimiyle, varlıksal temelden tamamiyle bağımsızmış izlenimi veriyor. Yukarıda verilen bu örnek varlıksal temelden bağımsız eğilim davranışlarının da olabileceğini belirtiyor, fakat bu örnek Armstrong'u tümüyle reddetmeyi gerektirmez. Armstrong gibi, her eğilime mutlak tekabül eden bir varlıksal temelin olduğunu ileri sürmek yerine daha ılımlı bir görüş öne sürülebilir: Psikoloji bağlamındaki eğilimlerin bir takım organik (fizyolojik) temelleri (varlıksal temel) olabilir ve psikolojik eğilimler ile bunların organik temelleri arasında belli bir olasılık ölçüsünde, korelasyon bulunabilir.

İkinci olarak Armstrong'a şu iddiasında da katılmak zordur: varlıksal temel, eğilimin davranışlarda belirişinin biricik nedenidir. Bu noktada uygun olabilecek görüş şudur: varlıksal temel özellik, bir eğilimin davranışlarda belirişinin, belli bir dereceye kadar etkili nedeni olabilir. Temel varlıksal özellik, uygun dış uyarıcı koşullar ile birlikte vuku bulduğu takdirde bir kişinin veya bir şeyin söz konusu eğilimi davranışlarda ortaya koymasının yeterli bir nedeni olabilir. Psikoloji bağlamında eğilimlerin nedenselliğine ilişkin olarak, Armstrong'un tezine alternatif olabilecek şu aday ilke ileri sürülebilir: Bir eğilimi ortaya çıkarmaya elverişli çevresel koşullar gerçekleştiğinde ve söz konusu kişi, eğilimini ortaya çıkarmaya yeterli olabilecek dış uyarıcı etkiye maruz kaldığında, temel varlıksal özellik (bu yazının bağlamında fizyolojik temel, fizyolojik koşul) bu kişinin eğilimini sergilemesine neden olabilir.

Kavramsal düzeyde de yukarıdaki önerilere aynı yönde olan bir öneri getirmek mümkündür: Psikoloji bağlamında eğilim bil-

diren sözcüklerin tanımlanabilmesi göz önüne alındığında, bir eğilimin davranışlarda ki belirişine ilişkin anlatımlar ve bu eğilimin organik temeline ilişkin anlatımlar birlikte ele alındığı takdirde doyurucu ve yeterli bir tanımlama getirilmiş olabilir.

SONUÇ :

Davranışçı yaklaşımın (özellikle Ryle'in ve Carnap'ın yaklaşımları) eğilim bildiren sözcüklerin sadece bir eğilimin dışarıdan gözlemlenebilir davranış belirtlerini kapsamına alan anlatımlar ile tanımlama girişimi ve Gerçekçi Yaklaşımın (özellikle Armstrong'un) eğilim bildiren sözcüklere sadece varlıksal temele ilişkin anlatımlar ile anlam kazandırma girişimi, psikoloji bağlamında eğilim bildiren sözcüklere anlam verebilmek için yetersiz görünüyor. Ryle, Carnap ve Armstrong'un eğilim bildiren sözcüklere ilişkin görüşlerine bu yazı da yöneltilen eleştirilerden çıkarılan sonuca göre, yeni bir olgusal-anlamlılık ölçütünün önerilmesi psikoloji bağlamında eğilim bildiren sözcüklerin yeterli bir tanımının verilebilmesi için kaçınılmaz görünmektedir.

Önerilen Olgusal-Anlamlılık Ölçütü

Eğilim bildiren sözcükleri tanımlayıcı anlatımların ilgi alanının, «Davranışçı» ve «Gerçekçi» yaklaşım tarafından önerilen, fakat yetersiz bulunan kavramsal ölçütleri aşması gerekli görülmektedir.

Psikoloji bağlamında eğilim bildiren sözcüklerin anlamlarının belirlenmesinin ve açıklığa kavuşturulmasının yeterli olabilmesi için şu aday olgusal-anlamlılık ölçütü önerilebilir. Önerilen olgusal-anlamlılık ölçütü bir psikolojik eğilimin davranışlarda belirişine ilişkin anlatımlar ve bu eğilimin organik, fizyolojik temeline ilişkin anlatımlar ile belirlenir; eğilim bildiren deyimnin tanımını da yukarıda önerilmesi uygun görülen bu olgusal anlamlılık ölçütü ile ortaya çıkar.

Bu yazıda belirtilen, psikoloji bağlamında eğilim bildiren sözcüklerin tanımlanabilmesine ilişkin zorlukların ve yetersizliklerin yukarıda önerilen olgusal anlamlılık ölçütü ile giderilmesi mümkündür.

AÇIKLAMALAR

- (1) Eğilim bildiren deyimler bir kişinin veya bir şeyin herhangi bir edimde bulunmaya olan yatkınlığını dile getiren deyimlerdir. Örneğin, «kırılabirlik», «eriyik içinde çözülebilirlik», «esneklik», «saldırganlık», «cesaretilik» gibi. İnsanoglunun kişilik özellikleri de eğilim bildiren deyimler ile dile getirilmektedir.
- (2) Ryle'in pozisyonu oldukça tartışmalıdır; Ryle davranışçı (behaviorist), aletçi (instrumentalist) ve görüngücü (phenomenalist) olarak ele alınmıştır. Mellor ve Sellars Ryle'i davranışçı bir felsefeci olarak kabul ederler. Bak. D.H. Mellor «In Defense of Dispositions» R. Tuomela (ed.), **Dispositions** (Boston, 1978), s. 59. Bak W. Sellars, «Empiricism and the Philosophy of Mind», Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Cilt I. (Minneapolis, 1950), s. 317. Ayrıca Ryle **The Concept of Mind** adlı kitabında davranışçı olduğu söyler. Bak. G. Ryle, **The Concept of Mind**, (New York, 1949), s. 327.
- (3) Carnap'ın yaklaşımını davranışçı olarak nitelendirirken Feigl'in bir makalesine başvurdum. Feigl, Carnap'ın yaklaşımının methodik davranışçı yaklaşıma çok benzediğini ileri sürer. Bak H. Feigl, «The Mind Body Problem in the Development of Logical Empiricism». Feigl ve Broadbeck, **Readings in the Philosophy of Science**. (New York, 1953). p. 620.
Ryle'in ve Carnapın görüşlerini aynı çerçeve içinde ele almanın sebebi iki felsefecinin eğilim kavramına ilişkin görüşlerinin büyük benzerlikler göstermesi ve ortak noktalara sahip olmasıdır. Levi ve Morgenbesser de Ryle ve Carnap'ın görüşlerinin akraba görüşler olduğunu ileri sürerler. Bak. I. Levi ve S. Morgenbesser, «Belief and Disposition», R. Tuomela. **Dispositions** (Boston, 1978, p. 393).
- (4) Armstrong'u gerçekçi (Realist) olarak nitelendirmek, Armstrong'un kendi ifadelerine dayanır. Bk. D.M. Armstrong. **A Materialist Theory of Mind**, (New York, 1968), s. 84-7 Ayrıca Tuomela'da Armstrong'u hiç tereddütsüz gerçekçi olarak ele almıştır. Bak. R. Tuomela **Dispositions. Realism**,

and Explanation», R. Tuomela (ed) *Dispositions* (Boston, 1978). s. 428.

- (5) «P önermesi doğru ise, Q önermesi de doğrudur» biçimini alan bileşik önerme türü koşullu bir önermedir. Carnüç'ün koşullu önermelerinde «P» eğilimi ortaya çıkarmaya elverişli dış uyarıcı etki koşulunu, Q ise eğilimin sergilenmesinin belirtisi olarak ele alınan tepki-davranışımı ifade eden sembollerdir.
- (6) Armstrong bir eğilim ile ona mutlak tekabül eden «varlık-temel'in özdeş olduğunu iddia eder ve dilbilimsel açıdanda bu özdeşliğin geçerli olduğunu söyler. Bak. D.M. Armstrong, «Beyiefs as States» R. Tuomela, (ed) *Dispositions* (Boston, 1978 p, 418).
- (7) Buradaki tekabül bire bir eşleme olarak düşünülemez. Yani bir eğilime tekabül eden mutlak bir organik temel vardır demek istemiyoruz. Fakat bir eğilime ilişkin olarak fizyolojik temeller bulunabilir.
- (8) Bak Mithad Enç, **Ruh Sağlığı Bilgisi**, (İstanbul, 1979) s. 37-3.
- (9) Bak M.R. Delgado, **Physical Control of Mind** (New York, 1969) s. 143.
- (10) Ontolojik meseleler, başlıca bir eğilimin varlığına ilişkin sorular ile ilgilidir. Eğilimler gerçek dünyada var mıdır? Eğilimler gerçek özellikler midir? gibi sorular ontolojik türden sorulardır.
- (11) Bak. D.M. Armstrong «Dispositons are Causes», **Analysis**, 30. 1969, s. 25.
- (12) Armstrong'un bu iddiası için şu iki kaynağa bakabilirsiniz. D.M. Armstrong, «Dispositions are Causes», **Analysis**, 30. 1969, s. 26. ve D.M. Armstrong, **A Materialist Theory of Mind** (New York, 1968), s. 86.
- (13) Bak. K. Sıpal (çev). (Sigmund Freud), **Kitle Psikolojisi** (İstanbul, 1975), s. 15-20

KAYNAKLAR

- Armstrong D.M., **A Materialist Theory of Mind**. New York : Roudledge and Kegan Paul, 1968.
- . «Dispositions, are Causes», **Analysis**, 1969, 30, 23-26.
- . «Belief as States», in **Dispositions**. R. Tuomela (ed), Boston : D Reidel Publishig Company, 1978.
- Carnap, R., «The Methodological Characteristics of Theoretical Concepts». in **Minnesota Studies in the Philosophy of Science**, H. Feigl, and M Scriven (eds), Vol I, Minneapolis : Univ. of Minnesota Press, 1950.
- . «Dispositions and Definitions», in **Dispositions**, R. Tuomela (ed), Boston : D. Reidel Publishing Comp., 1978.
- Delgado, M.R.J., **Physical Control of the Mind**. New York : Harper and Row Publishers, 1969.
- Enç, M., **Ruh Sağlığı Bilgisi**, İstanbul : İnkılap ve Aka Koll. Şti. 1979.
- Feigl, H., «Mental and Physical», in **Minnesota Studies in the Philosophy of Science**, M. Feigl and M. Scriven (eds), Vol II, Minneapolis : Univ. of Minnesota Press, 1958.
- . «The Mind-Body Problem in the Development of Logical Empricism» in **Reading in the Philosophy of Science**, H. Feigl and M. Broad back (eds), N.Y. : Appleton-Century, 1953.
- Levi I. and Morgenbesser S., «Belief and Dispositions» in **Dispositions**, R. Tuomela (ed), Boston : D. Reidel Publishing Company, 1978.
- Mackie, J.L., «Dispositions. Grounds and Causes». in **Dispositions**, R. Tuomela (ed), Boston : D. Reidel Publishing Comp., 1978.
- Mellor, D.H. «In Defense of Dispositons» in **Dispositions**, R. Tuomela (ed), Boston : D. Reidel Publishing Comp., 1978.
- Ryle, G., **The Concept of Mind**, New York. Barness and Nable, 1969.
- Cellars, W., «Empricism and the Philosophy of Mind». in **Minnesota Studies in the Philosophy of Science**, H, Feigl and M. Scriven (eds), Vol. I, Minneapolis : Univ. of Minnesota Press, 1950.
- Şipal, K., (int) (Sigmund Freud), **Kitle Psikolojisi**, İstanbul : Bozok Yayınları, 1975.
- Tuomela, R., «Dispositions, Realism, and Explanation», in **Dispositions** R. Tuomela (ed), Boston : D. Reidel Publishing Company, 1978.